UDC 341.2(456.31)"1929/..."

CERIF: S150, H165, H250, H300

DOI: 10.51204/HLH_20114A

Ђулио ДИЈЕНА

СВЕТА СТОЛИЦА И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО НАКОН ЛАТЕРАНСКИХ СПОРАЗУМА ОД 11. ФЕБРУАРА 1929.*

превод и увод: Василије МАРКОВИЋ**

УВОД

Чланак *La Santa Sede e il diritto internazionale dopo gli accordi lateranensi dell 11 febbraio 1929* (*Света столица и међународно право након Латеранских споразума од 11. фебруара 1929.*) изашао је из пера значајног италијанског имена у области међународног права, Ђулија Дијене (1865–1929), професора међународног права на универзитетима у Торину, Павији и Сијени, и члана Института за међународно право. Изворно је објављен јуна 1929. године у часопису *Annali di scienze politiche.*[1] Имајући у виду да се у раду обрађује интересантна тема од изузетног теоријског значаја, како за међународно тако и за државно-црквено право (што су уједно и области права од нашег примарног

---

* Изворно објављено као Giulio Diena, "La Santa Sede e il diritto internazionale dopo gli accordi lateranensi dell' 11 febbraio 1929", *Annali di scienze politiche* vol. 2, 2/1929, 111–122.

** Аутор је апсолвент Правног факултета Универзитета у Београду, vasilije.markovic227@gmail.com

1 До доступног чланка смо дошли путем интернет базе JSTOR-а на адреси *https://www.jstor.org/stable/43316434*. С тим у вези читаоцима нудимо једно техничко разјашњење. С обзиром на то да смо у тексту превода на пар места у напоменама нудили ближа објашњења појединих правних аката и појмова, редослед и број напомена у оригиналу због тога не одговара сасвим редоследу и броју напомена у тексту превода.

интересовања), као и то да чланак до сада није преведен на српски језик, били смо веома мотивисани да за потребе првог броја *Весника* правне историје приредимо српски превод овог чланка.

Уверени смо да ће чланак у погледу контекста у ком је настао, питања која третира, па и извесних веома актуелних рефлексија које могу бити од помоћи у данашњим односима државе и Цркве, бити изразито вредан домаћој научној јавности.

Најпре, треба истаћи занимљиву чињеницу која се тиче времена настанка чланка и његове историјске вредности. Написан је и објављен непосредно након потписивања аката који су главни предмет његовог разматрања. То што је, као једна савременичка анализа тада веома актуелног правнополитичког проблема, објављен свега пар месеци након што су Латерански споразуми потписани говори у прилог његовој аутентичности и изразитој историјској вредности.

Теоријске расправе о међународноправном статусу Свете столице и његовим специфичностима и дан данас су веома распрострањене, те даљим истраживачима ове теме може бити од велике користи да се на српском језику упознају са тиме какво је било стање у једној од критичних тачки у односима Свете столице и Италије, као и са статусом Свете столице у међународном праву. Ово тим пре што се, као признати ауторитет у области међународног права, професор Дијена у раду хвата у коштац са различитим, тада владајућим, теоријским концепцијама у погледу овог питања и нуди један, како сам каже, другачији пут којим се може доћи до извесних закључака у погледу међународноправног статуса Свете столице. Поред приказа најзначајнијих теоријских ставова о овом питању, у својој анализи Латеранских споразума и подупирању своје тезе Дијена се користи исцрпним разматрањима различитих питања садржаних у тексту споразума. Нека од тих питања су: статус држављанства, статус дипломатских представника држава уговорница и трећих држава, питања територије, нека питања у погледу правне помоћи у кривичноправним стварима, (не)могућност учешћа Свете столице у раду Друштва народа и сл.

Напослетку, што се тиче могућих савремених рефлексија овог рада, које могу бити од извесне користи у теоријском, али и практичном бављењу актуелном кризом између Српске православне цркве и Црне Горе поводом доношења контроверзног Закона о слободи вјероисповести и/или увјерења и правном положају вјерских заједница, те рефлексије се могу двоструко користити. Прво, аналитички карактер рада професора Дијене који се бави Латеранским споразумима који су, као што је добро познато, дошли као решење деценијских спорова између Свете столице и Краљевине Италије, може послужити

као историјски пример за то како се и најкомпликованији спорови између државе и цркве могу решавати транспарентно и уз обострано уважавање, што је у случају Италије касније и директно резултирало признавањем *inter alia* и суверености Цркве у члану 7. став 1 Устава Републике Италије. Друго, како већ дуго у Црној Гори (а и шире) трају полемике о дискриминаторском карактеру поменутог Закона, а у вези са потписаним уговорима о уређењу односа од заједничког интереса између Владе ЦГ и свих осталих верских заједница сем СПЦ у ЦГ, закључци анализе професора Дијене могу бити од користи при уклањању недоумица и заузимању недвосмисленог става по питању места које Темељни уговор са Католичком црквом има у хијерархији правних аката у правном систему Црне Горе.

На основу свега наведеног, сматрамо да ће преведени чланак професора Ђулија Дијене бити вишеструко користан домаћој научној јавности првенствено у областима правне историје, међународног и државно-црквеног права, али такође сматрамо да се његова научна вредност не исцрпљује само у овим трима правним областима.

Giulio DIENA

LA SANTA SEDE E IL DIRITTO INTERNAZIONALE DOPO GLI ACCORDI LATERANENSI DELL 11. FEBBRAIO 1929.

Sulla condizione giuridica della Santa Sede nei rapporti internazionali, se dal 1870 in poi era venuta a formarsi un' ampia e ricca letteratura, i giuristi, rispetto a questo tema, erano ben lungi dal trovarsi del tutto concordi.

Mentre vi era chi negava che dopo gli avvenimenti del 1870 la Santa Sede fosse da considerarsi come un sogetto del diritto internazionale[1] ben numerosi erano coloro che si pronunciavano in senso tutt'affato opposto, ma a tale conclusione essi giungevano, non gia percorrendo tutti la stesa strada, ma seguendo le vie più disparate. Vi era infatti chi vedeva nel Vaticano una sopravvivenza dell' antico Stato Pontificio che, per quanto territorialmente diminuito, non avrebbe mai cessato di esistere come tale.[2] Vi era d'altro canto chi reputava avesse la qualità del sogetto internazionale la stessa Chiesa Cattolica considerata nella sua entità complessiva, ancorché fra i medesimi giuristi che si attenevano a tale concetto, quando si trattava di trovarne la giustificazione, si manifestassero divergenze d'importanza essenziale.[3] Altri ancora reputacano la Santa Sede un sogetto *sui generis* del diritto internazionale. Finalmente chi scrive, in un' opera in preparazione di prossima publicazione, dopo aver adottato il concetto che sogetti del diritto internazionale sono da riguardarsi generalmente gli enti aventi diritti e doveri internazionali, aveva ritenuto fosse da riconoscere la tale qualità alla Santa Sede, tenuto conto del diritto attivo e pasivo di legazione che Le spettava e che in realtà esercitava col conenso di numerosi Stati.

E' fuor di dubbio che, qualunque sia la costruzione giuridica adottata in relazione questo importantissimo argomento, il grande fatto storico della conciliazone avvenuta fra La Santa Sede e L'Italia, con gli accordi la

1 Vedi ad es. Heilborn – *System des Vöikerrechis* – Berlin, 1986, pag.199.

2 Cosi segnatamente Corsi – *La situazione attuale dalla Santa Sede nel diritto internazionale* (*La Legge*, 1886, p. 785 e seg e 819 e seg.)

3 Fiore – *Trattato di diritto internazionale* – Terza ediz. Unione Tip. Ed. Torinese, vol. 1, p. 683 e seguente, ma d' altro canto vedi Anzilotti – *Corso di diritto internazionale* – Roma, Athenæum, 1928, pag. 128–140.

Ђулио ДИЈЕНА

СВЕТА СТОЛИЦА И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО НАКОН ЛАТЕРАНСКИХ СПОРАЗУМА ОД 11. ФЕБРУАРА 1929.

Иако се о правном статусу Свете столице у међународним односима од 1870. године па надаље развила богата и опсежна литература, консензус правника у погледу ове теме био је далеко.

И док је било оних који су негирали да се након догађаја из 1870. Света столица треба сматрати субјектом међународног права,[1] било је веома много оних који су заступали сасвим супротно гледиште, али су до таквог закључка долазили пратећи не исти, већ различите путеве. Било је, у ствари, и оних који су у Ватикану видели преживелу древну Папску државу која, колико год територијално умањена, никада неће престати да постоји као таква.[2] Било је с друге стране и оних који су сматрали да статус субјекта међународног права има сама Католичка црква посматрана као целокупан ентитет, иако су се међу ауторима који су заступали овакав став када је у питању изналажење образложења појављивале разлике од суштинског значаја.[3] Други опет сматрају да је Света столица субјект међународног права *sui generis.* Најзад, аутор је у раду који ће ускоро бити објављен, након што је усвојио концепт по коме се субјектима међународног права углавном сматрају ентитети са међународним правима и обавезама, сматрао да се овакво својство може признати Светој столици, посебно имајући у виду активно и пасивно право посланства[4] које јој је припадало и које је заправо користила уз сагласност бројних држава.

1 Види код es. Heilborn – *System des Vöikerrechis* – Berlin, 1986, стр. 199.

2 Посебно у Corsi – *La situazione attuale dalla Santa Sede nel diritto internazionale* (*La Legge*, 1886, стр. 785 и даље и стр. 819 и даље).

3 Fiore – *Trattato di diritto internazionale* – Terza ediz. Unione Tip. Ed. Torinese,vol. 1, стр. 683 и даље, али видети и Anzilotti – *Corso di diritto internazionale* – Roma, Athenæum, 1928, стр. 128–140.

4 Под правом посланства подразумева се у тексту област међународног права за коју је данас устаљен назив међународно право представљања. Но, с обзиром на то да се за ову област у време у ком је чланак изворно објављен користио термин право посланства, то се, у циљу што аутентичнијег преношења, тај назив и користи у тексту превода. (прим. прев.)

cui sottoscrizione ebbe luogo nel Palazzo Lateranense l' 11 febbraio 1929, richiede che la costruzione stessa venga sottoposta ad un opera di profonda revisione.

Mediante questi accordi[4] che consistono in un Trattato politico, con alcuni allegati, fra i quali una Convenzione finanziaria, e in uno Concordato, la Santa Sede, mentre dichiara che Le viene cosi adeguatamente assicurata la dovuta libertà e indipendenza nel Governo della Chiesa Catolica e che la "questione romana" rimane quindi definitivamente e irrevocabilmente composta, riconosce il Regno d'Italia sotto la dinastia di Casa Savola con Roma capitale dello Stato italiano; alla sua volta L'Italia riconosce lo Stato della "Città del Vaticano" sotto la sovranita del Sommo Pontefice, pattuendo conteporaneamente l'immediata abrogazione della Legge 13 Maggio 1871 n.214 detta delle guarentigie (Trattato art. 26). Il territorio di tale Stato, dove non vi sarà altra autorità che quela del Sommo Pontefice (Art. 3), senza alcuna ingerenza da parte del Governo Italiano (Art. 4), fu determinato comprendendovi, oltre il Palazzo Vaticano ed annessi, alcune altre non estese zone territoriali idonee ad arrotondarlo. Fu anche dichiarato che le persone aventi stabile residenza nella Città del Vaticano saranno sottoposte alla sovranità della Santa Sede (Art. 9)[5] e la cittadinanza vaticana venne pure attribuita ai Cardinali a Roma residenti anche fuori della Città del Vaticano (Art. 21). L'Italia poi mentre riconosce (Art. 2) la sovranità della Santa Sede *nel campo internazionale* come attributo inerente alla sua natura, in modo esplicito. Le riconosce diritto attivo e passivo di legazione secondo le regole generali dei diritto internazionale.

Prima di andare innanzi nell'esame delle principali disposizioni di tali accordi le quali possono in special modo riguardare il diritto internazionale, conviene determinare se quello che fu chiamato Trattato politico abbia veramente in senso giuridico carattere di trattato.

E' da ricordare che i trattati internazionali hanno la caratteristica di essere convenzioni concluse fra due o piu Stati od altri enti aventi qualità di soggeti del diritto internazionale agendo come tali. Ora non vi è dubbio che tali caratteristiche si riscontrebbero nell'ato sottoscrito l'11 febbraio 1929 dello Trattato politico per chi ritiene che la Chiesa Cattolica *gene-*

4 Accordi ai quali fu datta nello Stato nostro piena ed intera esecuzione con Legge 27 maggio 1929, n. 810 e per quali lo scambio nelle ratifiche avvene il 7 Giguno 1929.

5 A norma dello stesso Art. 9 la cittadinanza vaticana si perde chi cessi di avere *residenza stabile* nella Città del Vaticano, non bastando però produrre tale effetto una temporanea dimora altrove. Le persone non più soggette alla sovranità della Santa Sede, se non siano da considerarsi cittadini di un altro Stato, si reputano investite della cittadinanza italiana.

Какво год да је правно решење у вези са овом веома важном темом усвојено, несумњиво је да значајна историјска чињеница постигнутог помирења између Италије и Свете столице кроз споразуме чије се потписивање одиграло у Латеранској палати 11. фебруара 1929. године захтева да се та конструкција подвргне темељном испитивању.

Овим споразумима,[5] који се састоје од Конкордата и Политичког уговора са појединим анексима међу којима је и Конвенција о финансијама, Света столица, изјављујући да је овим адекватно осигурана њена неопходна слобода и независност у управљању Католичком црквом и да је дакле „римско питање" овим дефинитивно и неопозиво решено, признаје Краљевину Италију под династијом куће Савоја са Римом као главним градом италијанске државе; док, са своје стране, Италија признаје државу „Град Ватикан" под суверенитетом папе, споразумевајући се истовремено о моменталном стављању ван снаге Закона од 13. маја 1871. под бројем 214, познатијег као Закон о гаранцијама (члан 26. Уговора).[6] Територија ове државе, на којој неће бити друге власти изван оне под папом (чл. 3.) и без икаквих уплитања италијанске владе (чл. 4.), одређена је, поред Ватиканске палате и пратећих објеката, и појединим другим невеликим територијалним областима погодним за заокруживање. Проглашено је такође да ће лица са *пребивалиштем* у држави Граду Ватикану бити под суверенитетом Свете столице (чл. 9.),[7] а ватиканско држављанство додељено је и кардиналима у Риму, чак и ако бораве ван Града Ватикана (чл. 21.). Италија потом у члану 2. Уговора експлицитно признаје суверенитет Свете столице *на међународном плану* као својство инхерентно њеној природи. Признаје јој активно и пасивно право посланства у складу са општим правилима међународног права.

Пре почетка детаљне анализе кључних одредби ових споразума које се посебно тичу међународног права, било би пожељно одредити да ли оно што се назива „Политички уговор" заиста има карактер уговора у правном смислу.

5 Мисли се на споразуме којима је потпуна пуноважност у нашој држави (Италији, прим. прев.) дата Законом од 27. маја 1929. бр. 810 због чега се размена ратификација одиграла 7. јуна 1929.

6 Закон о гаранцијама је скраћени назив за акт који је италијански парламент усвојио под називом *Закон о прерогативима папе и Свете столице и односима између државе и Цркве* (*Legge sulle prerogative del Sommo Pontefice e della Santa Sede, e sulle relazioni dello Stato con la Chiesa*). (прим. прев.)

7 Према одредби истог члана, ватиканско држављанство се губи ако лице више нема пребивалиште у Граду Ватикану, али да би се овакав ефекат произвео није довољно само имати привремени боравак негде другде. Лица која више нису под суверенитетом Свете столице, ако се не сматрају држављанима треће државе, сматрају се примљеним у италијанско држављанство.

ralmente considerata posseda un personalità anche nel campo del diritto internazionale.[6]

Crediamo si possa giungere alle stesse conclusioni anche non partendo da una tale permessa.

Si potrebbe notare che la Santa Sede prima del 1929 non aveva mai riconosciuto il Regno d'Italia con Roma capitale, come non aveva mai riconosciuto la legge della guarentigie; taluno potrebbe dadurne quindi che la Santa Sede non avendo mai compiuto atto di rinuncia alla sovranità temporale ed avendo di fatto conservato il possesso del Vaticano, non è mai vanuta da perdere potestà di stipulare trattati che le apparteneva prima degli avvenimenti del 1870. Una tal tesi verrebbe però a coincidere con quella di coloro che hanno sostenuto la sopravvivenza dello Stato Pontificio anche dopo il 1870, tesi della quale chi scrive ha gia avuto occasione di dimostrare il niun fondamento.[7]

Certamente meno infondato sarebbe il concetto che la Santa Sede, tenuto conto del diritto ativo e passivo di legazione che esercitava con gli Stati coi quali mantaneva raporti diplomatici, essendo da considerarsi anche fra il 1870 e il 1929 come un soggetto del diritto internazionale, doveva pur in tal periodo di tempo ritenersi fornita di capacità di stipulare veri e propri trattati internazionali. Tale concetto non sarebbe però del tutto esatto perchè gli enti che hanno qualità di soggetti diritto internazionale senza essere Stati, possono avere capacità internazionale *soltanto* in relazione alle materie rispetto alle quali sussistano a loro riguardo diritti e doveri fondati sul diritto internazionale. Ora con l'atto su accennato sottoscritto l'11 febbraio 1929 non fu regolato soltanto ciò che si attiene ai rapporti diplomatici della Santa Sede, ma furono conclusi accordi di ben piú ampia ed estesa portata

Conviene invece notare che in nessun periodo di tempo la Santa Sede cessò di essere giuridicamente capace di mettere in essere mediante stipulazioni con un determinato o determinati Stati atti di natura convenzionale pure in relazione a rapporti d'ordine pubblicistico. Ora per dare l'esatta qualificazione giuridica dell' atto del quale qui ci occupiamo è logico e naturale por mente al momento in cui l'atto stesso ebbe a perfezionarsi con lo scambio *definitivo* dei consensi delle Parti e venne contemporaneamente a trovare attuazione, in quanto fu pattuito che gli accordi dell'11 febbraio 1929 entrassero in vigore precisamente al momento dello scambio delle

6 Cosi segnatamente, Anzziloti, *op. cit.*, l. e.

7 Diena – *Principi di diritto internazionale*. – P. 1., Diritto internazionale pubblico, 2ª edizione, Milano Società Dante Alighieri, Albrighi e Segatti Ed., pag. 179–181); dello stesso A. *La cosidetta finzione di estraterriorialità, i palazzi vaticani e loro anessi* („Rivista di diritto publico e corporativo", Anno I (1928), fasc. I).

Треба имати на уму да се међународним споразумима сматрају они споразуми који су склопљени између две или више држава или других ентитета који имају статус субјеката међународног права и који као такви делују. Стога нема сумње да би се, према онима који заступају став да Католичка црква *уопште узев* поседује субјективитет и на пољу међународног права, ове карактеристике могле наћи у Политичком споразуму – акту потписаном 11. фебруара 1929.[8]

Верујемо да се до истих закључака може доћи чак и уколико се не би пошло од једне овакве полазне премисе.

Могло би се приметити да Света столица пре 1929. никада није признала Краљевину Италију са Римом као главним градом, као што никада није признала ни Закон о гаранцијама, те би се рекло да Света столица, будући да се никада није одрекла световне власти, и да је непобитно задржала Ватикан, никада није изгубила моћ да склапа уговоре која јој је припадала пре догађаја из 1870. Једна таква теза би се, међутим, могла подударити са тезом оних који су тврдили да је Папска држава опстала чак и након 1870. године, тезом коју је аутор већ имао прилике да прикаже као потпуно неутемељену.[9]

Свакако мање неутемељен концепт би био онај по ком је Света столица, узимајући у обзир активно и пасивно право посланства које је спроводила са државама с којима је одржавала дипломатске односе, чак и у периоду између 1870. и 1929. године, сматрана субјектом међународног права и по ком се морала, чак и у овом периоду, сматрати способном да закључује праве међународне уговоре. Такав концепт, међутим, не би био сасвим исправан јер ентитети који имају међународноправни субјективитет, и поред тога што нису државе, могу имати такав међународни капацитет *само* у вези са питањима поводом којих постоје права и обавезе засноване на међународном праву. Сада горепоменутим актом потписаним 11. фебруара 1929. није само регулисано оно што се тиче дипломатских односа Свете столице, него су закључени и много шири и опсежнији споразуми.

Требало би, међутим, приметити да Света столица ни у једном тренутку није престала бити правно способна да кроз одредбе са одређеном државом или државама уводи акте конвенционалне природе чак и у вези са јавним поретком. Да би се сада дала адекватна правна квалификација акта којим се бавимо, природно је и логично имати на уму тренутак у ком је акт усавршен *дефинитивном* разме-

8 О овоме посебно код Anzziloti, *op. cit.*, l. e.

9 Diena – *Principi di diritto internazionale P. 1.*, Diritto internazionale pubblico, 2a edizione, Milano Società Dante Alighieri, Albrighi e Segatti Ed., Pag. 179–181); о истом видети и у: *La cosidetta finzione di estraterriorialità i palazzi vaticani e loro anessi* („Rivista di diritto publico e corporativo“, Anno I (1928), fasc. I).

ratifiche (Trattato, Art. 27). Ciò posto, a *partire da questo istante,* l'atto che fu chiamato Trattato politico ebbe veramente i caratteri di un trattato, tenuto conto oltre che della materia regolata(rapporti fra Stato e Stato) essenzialmente del fatto che non una soltanto delle Parti ma entrambe si trovavano ad essere in possesso del carattere di Stati pienamente sovrani.

Nel momento in qui tale atto entrò in vigore la Santa Sede venne *giuridicamente* ad asquistare un territorio ed una popolazione, cosi da esercitare su questa e su quello diritti di sovranità. Quanto al requisito di un' politica pure necessario, come tutti sanno, per l'esistenza di uno Stato, è da riconoscere che la Santa Sede anche dopo gli avvenimenti del 1870 sempre continuò entro il Vaticano a mantenere un ordinamento nel quale possono riscontrarsi gli elementi essenziali di una organizzazione politica. Sicchè nulla ormai manca nel territorio riconosciuto dall'Italia al Sommo Ponitefice sotto il nome di "Città del Vaticano" per poter essere considerato come uno Stato pienamente sovrano. L'esiguità del territorio e della popolazione che vi abita o la specialità del requisiti richiesti per possedere a conservare la qualità di suddito vaticano[8] non hanno giuridicamente importanza quanto al carattere di piena sovranità del nuovo Stato.

Nè tale carattere viene meno ancorchè, come gu pattuito (Art. 22), a richiesta della Santa Sede e per sua delegazione, che potrà esser data nei singoli casi o in modo permanente, l'Italia provvederà alla represione dei reati commessi nella Città di Vaticano [9] Per quanto il diritto di giuri-

8 Con l' Art. 9 ultimo al., La Santa Sede consente che alle persone soggette alla sua sovranità siano applicabili sul territorio del Regno le norme della legislazione italiana anche nelle materie in cui deve essere osservata la legge personale quando non siano regolate dalla Santa Sede (salva l' applicabilità della legge personale per le persone munite della cittadinanza di un altro Stato) In tal guisa la Santa Sede non ha affato rinunziato a regolare i rapporti personali dei propri sudditi anche se si trovano fuori dei limiti dello Stato vaticano, perche sul territorio del Regno per le materie che rientrano nel cosi detto "statuto personale" ai cittadini vaticani trovani applicazione, mentre dura tale cittadinanza, le norme della legislazione italiana, solo in mancanza di norme emanate dalla Santa Sede.

9 Se un individuo, che avesse comesso un reato nella Città del Vaticano, si fosse rifugiato sul territotio italiano, per quanto è espressamente detto nello stesso Art. 22 si potrebbe *senz' altro* procedere contro di lui a norma delle leggi italiane.

Non solo in quest' ultima ipotesi, ma anche se nello Stato nostro si procedesse a richiesta della Santa Sede, un reato commesso nella Città del Vaticano (a differenza di quanto era da ritenersi mentre vigeva la legge delle guarentigie) sarebbe dall' autorità girudizaria italiana da considerarsi come reato commesso in territorio estero. Per conseguenza, finchè saranno in vigore le disposizioni del Cod. Pen. del 1889, le quali stabiliscono una diminuzione di pena per coloro commettono un reato all' estero piuttosto che all'interno, tali diminuzioni saranno di applicarsi anche per reati commessi nella Città del Vaticano. Non troveranno invece applicazione le dispozicioni della legge italiana che esigono per poter procedere per certi reati, in mancanza di querela di parte, la denuncia del Governo estero, nel caso d'individuo che dopo aver commesso un reato nella Città

ном сагласности страна уговорница, и у исто време имплементиран, јер је уговорено да ће споразуми од 11. фебруара 1929. ступити на снагу управо у моменту размене ратификација (чл. 27. Уговора). У том контексту, *почев од тог тренутка,* акт под називом Политички уговор је заиста имао карактер уговора, узимајући у обзир не само регулисану материју (међудржавни односи), већ пре свега чињеницу да су не само једна већ обе стране уговорнице имале карактер потпуно суверених држава.

У моменту у ком је овај акт ступио на снагу, Света столица је дошла до *правног* стицања територије и становништва, тако да је над њима вршила суверена права. Што се тиче једног, ипак неопходног, општепознатог политичког услова за постојање једне државе, треба признати да је Света столица чак и након догађаја из 1870. наставила да без престанка одржава поредак у Ватикану, у чему се могу препознати кључни елементи једне политичке организације. Тако територији под именом „Град Ватикан", коју је Италија признала папи, ништа више није недостајало да би се могла сматрати једном потпуно сувереном државом. Невелика територија и становништво које је насељава или посебност услова неопходних за поседовање и задржавање својства статуса ватиканског поданика[10] немају правног значаја када је реч о карактеру пуног суверенитета нове државе.

Ово својство се не умањује, иако ће Италија, као што је уговорено (чланом 22.), у име Свете столице и на њен захтев, који може бити изражен у појединачним случајевима или на трајан начин, обезбеђивати сузбијање злочина у Ватикану.[11] Иако је надлежност еманација

10 Чланом 9, последњи став (4.), Света столица је сагласна да се у погледу лица која су под њеним суверенитетом на територији Краљевине Италије имају примењивати норме италијанског законодавства, чак и у оним областима у којима се мора поступати у складу са персоналним правом, ако те области Света столица није регулисала (овим не доводећи у питање примену персоналног права на особе које имају држављанство неке друге државе). На овај начин Света столица се уопште није одрекла регулисања личног статуса својих властитих поданика, чак и ако се налазе изван ватиканских граница, будући да се на територији Краљевине Италије, за области које се тичу тзв. „личног статуса" на њих (ватиканске држављане, прим. прев.) примењују, све док имају то држављанство, норме италијанског права само у недостатку норми које је донела Света столица.

11 Ако би се једно лице које је претходно учинило кривично дело у Ватикану склонило на италијанску територију, оно би, како је то изричито наведено у члану 22. Уговора, без дилеме могло бити процесуирано у складу са нормама италијанског законодавства.

Не само у овом претходном хипотетичком случају, већ чак и кад се нашој држави упути захтев Свете столице, кривично дело учињено у Ватикану (за разлику од решења које је постојало док је Закон о гаранцијама био на снази) италијанске судске власти би могле да третирају као кривично дело учињено

sdizione sia una emanazione della sovranità, questa non viene meno per uno Stato il quale deleghi per certe materie ad un altro Stato l'esercizio di quel diritto.

Salve le speciali norme adottate per quanto si riferisce alla giurisdizione riconosciuta anche agli effetti civili alle autorità vaticane per le cause concernenti la nullità del matrimonio e la dispensa del matrimonio rato e non consumato dei cattolici il cui matrimonio fu celebrato religiosamente (vedi Concordato, Art. 34); e per quanto riguarda gli effetti civili del provvedimenti presi da autorità ecclesiastiche per ragioni spirituali o disciplinari verso persone ecclesiastiche o religiose (vedi Trattato Art. 23 al 2°) lo Stato della Città del Vaticano come Stato sovrano potendo sul proprio territorio esercitare la giurisdizione per ogni materia per le quale non vi abbia rinunciato, l' Art. 23 al. 1 del Trattato dichiara: " Per l'esecuzione nel Regno delle sentenze emanate dai tribunali della Città del Vaticano si applicheranno le norme del diritto internazionale".

I tribunali italiani ciononostante, anche dopo la costituzione di uno Stato Vaticano, saranno come per l' innanzi da considerarsi forniti di giurisdizione (quando concorrano i requisiti a questo fine richiesti dal nostro diritto interno) relativamente alle controversie di carattere patrimoniale che sorgessero da semplici rapporti di diritto privato a cui avesse partecipato o si trovasse a partecipare la Santa Sede con individui od enti private.[10] Secondo la giurispudenza prevalsa in Italia[11] infatti *per tale specie di rapporti* anche gli Stati stranieri possono esser sottoposti all'autorità giudizaria italiana.

D' altro canto se fu pattuito (Trattato, Art. 3) che la piazza di san Pietro pur facendo parte della Città del Vaticano continuerà normalmente ad essere aperta al pubblico e soggetta al potere di polizia delle autorità italiane, si ha cosi una forma *attenuata* di servitù internazionale, che non fa venir meno il diritto di sovranità dello Stato sul cui territorio è costituita [12]

---

di Vaticano, siasi rifugiato in territorio Italiano dal momento che il Trattato e la legge italiana che vi ha datto esecuzione a tali dispozicioni portano una deroga.

L' Art. 22 regola anche un procedimento di estradizione all'italia dal territorio vaticano dove si fosse rifugiato l'autore di un reato commesso in territorio italiano. Quanto ai delinquenti rifugiati negli edinci che godono delle imunità diplomatiche, la consegna dei rei stabilita dall' Art. 22 non ha in senso vero e proprio carattere di estradizione perchè il luogo di rifugio non è rispetto all' Italia territorio straniero.

10 Es. : Caso di controversia riguardante la validità di un testamento con quale il testatore la cui succesione si fosse aperta in una città italiana avesse nominato erede la Santa Sede di beni situati sul territorio del Regno

11 C. di Cass. del Regno e sez. riunite 12 Giugno 1925 e 13 Marzo 1926. (Rivista di diritto internazionale 1926. pag. 249. e pag 252).

12 Diciamo servitù internazionale *attenuata*, perchè la Santa Sede conserva eccezionalmente la facoltà di chiudere al pubblico l'ingresso nella piazza di San Pietro.

суверенитета, она се не умањује код оне државе која преноси на другу државу вршење те надлежности у одређеној области.

Не доводећи у питање посебне норме донете у погледу надлежности ватиканских власти у грађанским стварима у случајевима који се тичу поништења брака и разрешења склопљеног, а неконзумираног брака католика чији је брак склопљен верским обредом (види чл. 34. Конкордата), као ни оне које се тичу грађанских ефеката мера које су ватиканске власти предузеле из духовних или дисциплинских разлога према црквеним лицима или верницима (види члан 23. став 2. Уговора), као ни то да је Град Ватикан као суверена држава у могућности да на сопственој територији спроводи своју јурисдикцију у свим оним областима којих се није одрекао, члан 23. став 1. Уговора гласи: „На извршавање одлука ватиканских судова у Краљевини примењују се правила међународног права".

Ипак, италијански судови ће се чак и након успостављања Ватикана, као и пре, сматрати надлежним (када се у ту сврху стекну услови захтевани нашим домаћим правом) у имовинским споровима који проистичу из приватноправних односа у којима је са физичким или приватним правним лицима учествовала или је укључена Света столица.[12] Заправо, према преовлађујућој судској пракси у Италији[13] *у вези са овом врстом односа,* чак и стране државе могу подлегати италијанским правосудним органима.

у иностранству. Ово има за последицу да ће се, док год су на снази одредбе Кривичног закона из 1889. које установљују умањење казне за оне које учине кривично дело у иностранству, пре него за оне који га учине унутар (граница Италије прим.прев.), ове одредбе о умањењу казне такође примењивати и на кривична дела учињена у Ватикану. Неће се примењивати, међутим, одредбе италијанских закона које, за могућност процесуирања одређених дела, захтевају, у одсуству приватне тужбе, приговор стране владе, у случају појединца који је након што је учинио дело у Граду Ватикану, пребегао на италијанску територију, будући да Споразум и Закон који га имплементира дерогирају ту одредбу.

Члан 22. такође регулише процедуру екстрадиције Италији са ватиканске територије где је пребегао учинилац кривичног дела учињеног на италијанској територији. Што се тиче учинилаца пребеглих у објекте који уживају дипломатски имунитет, изручење учинилаца уређено чланом 22. нема, строго узевши, карактер екстрадиције јер место уточишта није у страна територија односу на Италију.

12 На пример, спор се може појавити у погледу оцене пуноважности тестамента којим је тестатор чија се заоставштина расправља у италијанском граду, за наследника добара који се налазе на територији Краљевине Италије именовао Свету столицу.

13 C. di Cass. del Regno e sez riunite, 12 Giugno 1925 e 13 Marzo 1926. (Rivista di diritto internazionale 1926, pag. 249. e pag 252).

Quanto al diritto di legazione della Santa Sede, è dichiarato (trattato Art. 12.) che gli inviati dei Governi esteri presso la Santa Sede continuano a godere nel Regno di tutte le prerogative ed immunità che spettano agli agenti diplomatici secondo il diritto internazionale e le loro sedi potranno continuare a rimanere nel territorio italiano godendo delle imunità loro dovute a norma del diritto internazionale, anche se i loro Stati non abbiano rapporti diplomatici con l'Italia.

In virtù di questa dispozicione qli agenti diplomatici stranieri accreditati presso il Sommo Pontefice, se avranno la sede della loro ambasciata o legazione in territorio italiano, ivi godrano delle stesse prerogative che spetanno agli agenti diplomatici accreditiati presso il Governo del Re, mentre se mancasse una tale dispozicione, dopo l'abrogazione della legge delle guarentigie, sul territorio italiano essi sarebbero nella condizione di agenti diplomatici che si trovano in un terzo Stato.[13] Se poi l' Art. 12 del Trattato sostanzialmente riproduce la norma che già risultava dall' Art. 11 della legge delle guarantegie, ben diversi ne sono i caratteri giuridic e la portata. L' Art. 11 infatti, come dispozicione di legge interna, era suscettibile di essere modificato per volontà unilaterale dell'Italia; l' Art. 12 del Trattato implica invece un vero e proprio impegno internazionale assunto dall'Italia verso il nuovo Stato della Città del Vaticano [14]

Di fronte ai terzi Stati tale dispozicione è suscettibile di produrre effetti girudici analoghi a quelli cui può dar luogo in diritto privato un contratto a favore di terzi, le stipulazioni del quale siano da questi accettate. L'accettazione ne risulterà implicitamente da parte dei terzi Stati che abbiano continuato come pel passato i loro rapporti diplomatici con la Santa Sede o ne abbiano stabilito di nuovi.

Quanto agli agenti diplomatici della Santa Sede, accreditati presso i governi stranieri e ai corrieri inviati dalla Santa Sede all'estero, è dichiarato (Art. 12) che godono sul territorio italiano *anche in tempo di guerra* dello stesso trattamento dovuto ai diplomatici e ai corrieri di gabinetto degli altri governi esteri secondo le norme del diritto internazionale. Ma appunto perchè si deve far applicazione di queste norme, sebbene l' Art. 12 del

13 L' Art. 19 del Trattato garantisce inoltre agli inivati diplomatici dei governi esteri presso la Santa Sede, come pure agli inviati diplomatici della Santa Sede provenienti da paese straniero diretti alla Città del Vaticano o che da questa si rechino all'estero, libertà di transito attraverso il territorio italiano, purchè siano muniti di regolare passaporto pontificio o vistato da rappresentati pontifici all'estero. Queste norme sono estese ai dignitari della Chiesa.

14 All' Art. 12 è altresi aggiunto: "Resta inteso che L'Italia si impegna a lasciar sempre in ogni caso libera la corrispondenza da tutti gli Stati, *compresi i belligeranti*, alla Santa Sede e viceversa, nonchè il libero acceso dei Vescovi di tutto il mondo alla Sede Apostolica".

С друге стране, будући да је уговорено (чланом 3. Уговора) да ће Трг Светог Петра, иако део Града Ватикана, и даље бити као и обично отворен за јавност и деловање италијанских полицијских органа, посреди је блажи облик међународне службености, која не умањује суверено право једне државе на чијој је територији конституисана.[14]

Када је о реч о праву посланства Свете столице, чланом 12. Уговора наведено је да посланици страних влада при Светој столици настављају да у Краљевини Италији уживају све повластице и имунитет који у складу са међународним правом припадају дипломатским представницима, а њихова седишта ће моћи да остану на италијанској територији, уживајући имунитет по међународном праву, чак и ако њихове државе не одржавају дипломатске односе са Италијом.

У светлу ове одредбе, страни дипломатски представници акредитовани при Папи, ако буду имали седиште своје амбасаде или посланства на територији Италије, уживаће тамо исте привилегије које припадају дипломатским представницима акредитованим при краљевској влади, иако би, да је ова одредба изостала, након укидања Закона о гаранцијама на италијанској територији имали статус дипломатских представника који се налазе у трећој земљи.[15] Иако је члан 12. Уговора у суштини само понављање норме која већ произилази из члана 11. Закона о гаранцијама, правне карактеристике и опсег су веома различити. Члан 11. је, заправо, будући одредба домаћег права, био подложан измени на основу једностране воље Италије; члан 12. с друге стране, подразумева праву међународну обавезу коју је Италија преузела према новој држави – Граду Ватикану.[16]

У односу на треће државе, ова одредба чије је уговарање овим прихваћено, вероватно ће произвести правне ефекте аналогне онима које производи уговор у корист трећих лица у приватном праву. Прихватање ће произићи имплицитно од стране оних трећих држава

14 Говоримо о ублаженој међународној службености јер Света столица задржава могућност да, изузетно, затвори за јавност Трг Светог Петра.

15 Члан 19. такође гарантује дипломатским представницима страних влада при Светој Столици, као и дипломатским представницима Свете Столице који из стране земље долазе у Ватикан или из њега иду у иностранство, слободу кретања кроз италијанску територију под условом да су снабдевени редовним папским пасошем или визом издатом од стране папских представника у иностранству. Ове норме се примењују и на црквене великодостојнике.

16 У Члану 12. је такође додато: „Подразумева се да се Италија обавезује да ће оставити увек и у сваком случају слободу дописивања из свих држава, укључујући и зараћене стране, са Светом столицом и обрнуто, као и слободан приступ Апостолској катедри бискупима из читавог света."

Trattato non riproduca la clausola che si trova nell' Art. 11 in fine della legge delle guarantigie circa le prerogative degli inviati della Santa Sede presso i governi esteri, dove è detto che ne godranno " nel recarsi nel luogo di loro missione e nel ritornarne", conviene a loro riguardo ritenere tale clausola sottintesa anchè nell' interpretazione dell' Art. 12 del Trattato[15]

E' poi d'importanza essenziale notare che, a norma del Trattato(Art. 12), le relazioni diplomatiche della S. Sede avranno luogo non solo con Stati esteri, ma anche con L'Italia, con l'accreditamento di un ambasciatore italiano presso la Santa Sede e di un Nunzio pontificio presso l'Italia. Questo sul territorio italiano non solo godrà di tutte le prerogative che spettano agli agenti diplomatici accreditati presso il Governo del Re, ma di più, in conformità ad una consuetudine alla quale il Trattato fa espresso richiamo, sarà il Decano del Corpo diplomatico accreditato presso il Quirinale.

Singolarissima invece, dal punto di vista delle prerogative, sarà le condizione giuridica dell' agente diplomatico accreditato dall' Italia presso La Santa Sede, finchè si trovi sul territorio dello Stato nostro e quivi sia il palazzo destinato a sede dell' ambasciata di cui sia incaricato. Poichè gli agenti diplomatici finchè si trovano sul territorio dello Stato che a loro conferito l'ufficio di cui sono rivestiti, non hanno, *sulla base del diritto internazionale*, titolo per godere di alcuna prerogativa, tale sarà *sul territorio del Regno* la condizione girudica degli agenti diplomatici italiani accreditati presso la Santa Sede.[16] Qualunque privilegio, che in territorio italiano fosse loro accordato, non potrebbe trovare altra base che in norme di diritto interno, a prescindere completamente dal diritto internazionale.[17]

15 Vedi Diena – *Diritto internazionale pubblico* – 2ª ediz. n. 54, pag. 363–364.

16 Ciò si evince, oltre che dai principi girudici, dall' interpretazione del testo dell' Art. 12 del Trattato. Il secondo comma di questo articolo dove si paria di inviati dei governi *esteri* presso la Santa Sede, non può alludere ad agenti diplomatici del Regno d' Italia che, rispetto ad una delle due Parti sottoscritrici del Trattato, non sono certo da riguardarsi come inviati di un governo estero. Le relazioni diplomatiche fra L'Italia e la Santa Sede sono invece regolate nel 4° comma dello stesso Art. 12. Orbene in tale dispozicione si fa in modo esplicito menzione *soltanto* della norma in virtù della quale il Nunzio Pontificio sarà il Decano del Corpo Diplomatico accreditato preso il Qurinale; per il resto valgono (Art. 12, comma 1°) le regole generali del diritto internazionale. Ora di queste risulta che se gli aggenti diplomatici della Santa Sede accreditati presso il Governo del Re avranno titolo per godere sul territorio italiano delle prerogative diplomatiche, tali prerogative reciprocamente spetteranno agli agenti diplomatici italiani accreditati presso la Santa Sede *nella Città del Vaticano*, ma nulla più.

17 In virtù patto inserito nell' Art. 15 del Trattato, vari edifici che in Roma sono destinati al culto o ad uffici vaticani, godranno delle imunità che sono riconosciute dal diritto internazionale alle sedi degli agenti diplomatici degli Stati esteri. Ne consegue che tali edifici pure essendo su un territorio sottoposto alla sovranità italiana, si tro-

које су наставиле да као и у прошлости одржавају дипломатске односе са Светом столицом, или су их успоставиле изнова.

Када је реч о дипломатским представницима Свете столице акредитованим при страним владама и куририма које Света столица шаље у иностранство, чланом 12. проглашено је да на италијанској територији, *чак и за време рата*, уживају исти третман који је предвиђен нормама међународног права за дипломатске представнике и курире кабинета других страних влада. Али, управо зато што се ове норме морају применити, иако члан 12. Уговора не понавља одредбу која се налази у члану 11. Закона о гаранцијама о привилегијама посланика Свете столице при страним владама где се каже да их уживају „у одласку на место њихове мисије и у повратку", прикладно је у том погледу сматрати да се ова одредба подразумева при тумачењу члана 12. Уговора.[17]

Такође, од суштинске је важности приметити да ће се, према члану 12. Уговора, дипломатске активности Свете столице одвијати не само са страним државама већ и са Италијом, кроз акредитацију италијанског амбасадора при Светој столици и Апостолског Нунција у Италији. Нунције на италијанској територији неће само уживати све привилегије које следују дипломатским представницима акредитованим при краљевској влади, већ ће, у складу са обичајем на који се Уговор изричито позива, бити Доајен дипломатског кора акредитованог при Квириналу.

Међутим, из перспективе привилегија, биће јединствена правна позиција дипломате акредитованог од стране Италије при Светој столици, све док се налази на територији наше државе и док је ту зграда намењена седишту амбасаде која му је поверена. Пошто дипломате, док год се налазе на територији државе која им је поверила службу на коју су распоређени, немају, *по међународном праву*, основ за уживање било каквих привилегија, такав ће на територији Краљевине Италије бити правни статус италијанских дипломата акредитованих при Светој столици.[18] Било која привилегија која им је на италијан-

17 Види Diena – *Diritto internazionale pubblico* – 2ª ediz. n. 54, pag. 363–364.

18 Ово је очигледно, не само на основу правних принципа, већ и на основу тумачења текста члана 12. Споразума. Други став овог члана у ком се говори о посланицима страних влада при Светој столици не може се односити на дипломатске представнике Краљевине Италије који се, с обзиром на то да су једна од страна уговорница уговора, сигурно не могу сматрати посланицима стране владе. Дипломатски односи између Италије и Свете столице уређени су уместо тога ставом 4. истог члана. Ипак, овом одредбом је експлицитно наведено само да ће Апостолски нунције бити Доајен дипломатског кора акредитованог при Квириналу; за остале важе (према ставу 1. члана 12.) општа правила међународног права. Из овога сада произилази да, ако ће дипломате Свете столице ак-

La Santa Sede per conto ed in nome della Città del Vaticano, appunto perchè questa e uno Stati pienamente sovrano, avrebbe attitudine giuridica di venire a far parte della Società delle Nazioni alle condizioni stabilite dal Patto. In realtà però non è presumibile che una tale partecipazione venga a realizarsi, tenuto conto del carattere supranazionale della misione spirituale che la Santa Sede ha il compito di esercitare in ogni parte del mondo e quindi anche in paesi che alla Società delle Nazioni non appartengono e che con questa possono trovarsi in dissidio. Va di più notato che da una tale partecipazione della Santa Sede potrebbero derivare serie dificoltà nell' applicazione pratica sopra tutto di alcune delle dispozicioni del Patto.

Non si deve ad ogni modo dimenticare che nel Trattato (Art. 24) la Santa Sede ha esplicitamente dichiarato che: "vuole rimanere e rimarrà estranea alle competizioni temporali fra gli Stati e ai congressi internazionali indetti per tale oggetto", aggiungendo soltanto la riserva: " a meno che le parti contendenti facciano concorde appello alla sua missione di pace riservandosi in ogni caso di far valere la sua potestà morale e spirituale".

La Santa Sede potrà dunque, come nel pasato, quando se ne presenti l'opportunità, esercitare un'azione pacificatrice in caso di controversie fra due o piú Stati e, se le Parti concordemente lo richiedano, esercitare tra loro l'ufficio di arbitro e ad ogni modo prestare i propri buoni uffici o la propria medizione.[18]

Il Trattato (Art. 24 ultimo al.) dichiara quindi che: "La Città del Vaticano sarà sempre ed in ogni caso considerata territorio neutrale ed inviolabile".

E' da ritenere che, in base a questa clausola, tale territorio sia da considerarsi neutralizzato. Naturalmente la clausula stessa non implica *in modo diretto* un vincolo se non nei rapporti fra la Santa Sede e l'Italia, in quanto al Trattato a tale riguardo concluso nessun' altra Potenza ha partecipato, nè è chiamata a diventarne contraente.

E poiché un' obbligo di garanzia, indipendentemente da un patto espresso, non si presume, l'Italia con clausola su accentata, se questa fosse interpretata semplicemente alla lettera, si sarebbe soltanto obbligata a rispettare non a garantire conto le eventuali azioni dei terzi Stati, la neu-

veranno in un condizione giuridica del tutto corrispodente a quela che era propria dei palazzi e luoghi contemplati dall' Art. 7 della legge guarentigie mentre questa era in vigore.

18 Tra i casi più importanti in cui una controversia internazionale potè essere risoluta per opera dell'azione pacificatrice della Santa Sede, conviene segnatamente ricordare la controversia fra la Germania e la Spagna relativa alle Isole Caroline, felicemente composta nel 1885 per opera del Pontefice Leone XIII.

ској територији гарантована не би могла наћи другог основа до оног у нормама домаћег права, занемарујући потпуно међународно право.[19]

Света столица би у име и за рачун Града Ватикана, управо зато што је он потпуно суверена држава, имала правну способност да постане део Друштва народа под условима одређеним Повељом.[20] У стварности, међутим, није за очекивати да ће се такво учешће реализовати узимајући у обзир наднационални карактер духовне мисије коју Света столица има задатак да спроводи у свим крајевима света, те тако чак и у земљама које нису у Друштву народа и које се с њим могу наћи у сукобу. Штавише, треба истаћи да би једно такво учешће Свете столице могло произвести озбиљне потешкоће у практичној примени, пре свега, појединих одредби Повеље.

Не сме се ни на који начин заборавити да је у члану 24. Уговора Света столица експлицитно изјавила да „жели остати и остаће изван световних сукоба међу државама и међународних конгреса сазваних поводом тих питања", додајући само резерву: „осим у случају ако се супростављене стране заједнички обрате Њеној мировној мисији, када (*Света столица*, прим. прев) у сваком случају задржава право да врши своју моралну и духовну моћ".

Стога ће Света столица моћи, као и у прошлости, када се створи прилика, да спроводи мировну акцију у случају спора између две или више држава и да, ако се стране сагласе да од ње то затраже, међу њима има улогу арбитра и на сваки начин пружи своје добре услуге или посредовање.[21]

Уговор у члану 24. став 2. стога наводи да ће „Држава Град Ватикан бити увек и у сваком случају сматрана неутралном и неповредивом територијом".

редитоване при краљевој влади имати основ за уживање дипломатских привилегија, такве привилегије ће реципрочно следовати италијанским дипломатама акредитованим при Светој столици у Граду Ватикану, али ништа више од тога.

19 На основу договора садржаном у члану 15. Уговора, разна здања која су у Риму намењена богослужењима или ватиканским канцеларијама, уживаће имунитет који се на основу међународног права признаје седиштима дипломатских мисија страних држава. Из овога произилази да ће се ова здања, иако се налазе на територији под италијанским суверенитетом, наћи у правном положају који у потпуности кореспондира са оним који је припадао палатама и местима која су потпадала под члан 7. Закона о гаранцијама док је овај био на снази.

20 Мисли се на Повељу Друштва народа која је ступила на снагу 15. јануара 1920. године. (прим. прев.).

21 Међу најпознатијим случајевима у којима се један међународни спор могао решити миротворачким радом Свете столице, посебно је вредно сетити се спора између Немачке и Шпаније у вези с Каролиншким острвима, који је срећно решен 1885. године залагањем Папе Лава XIII.

tralità della Città del Vaticano. Senonché il compito di farsi garante della neutralità di tale territorio, sussiste per l' Italia per la stessa forza delle cose. Invero non sarebbe materialmente possibile da parte di terzi Stati violare una tale neutralità, senza contemoraneamente violare (sia pure soltanto per via d'aria) la sovranità territoriale dell' Italia stessa.

D' altro canto un riconoscimento, per quanto indiretto, della neutralizzazione vaticana, e *a fortiori* dell' esistenza della Città del Vaticano come Stato sovrano, potrà reputarsi sussistere da parte delle Potenze che, dopo l' entrata in vigore degli accordi Lateranensi e dopo che questi furono ufficialmente portati a loro conoscenza, continuarono o stabilirono rapporti diplomatici con la Santa Sede, valendosi dell' assetto risultante dagli accordi medesimi per quanto concerne la condizione giuridica della Santa Sede nelle relazioni internazionali.

Dopo questo è stato fin qui esposto circa gli accordi Lateranensi dell'11 febbraio 1929, si poù, rispetto al tema dei soggetti del diritto internazionale, indubbiamente affermare che tale qualità è attualmente da attribuirsi alla Città del Vaticano, dal momento che questa possede tutti i requisiti per poter essere considerata come uno Stato pienamente sovrano direttamente o indirettamente riconosciuto da una grande colletività di Potenze. Ma ammesso ciò, ne risulterà forse che il Sommo Pontefice non potrà più esser reputato come un soggetto del diritto internazionale, in quanto tale qualità ormai appartiene allo Stato del quale Egli è il Capo politico e del quale per conseguenza (come ogni Capo di Stato rispetto al proprio Stato) non è che un organo, per quanto l'organo supremo? Sarebbe grave errore il crederlo.

Negli accordi Lateranensi le clausole attineti alla costituzione per la Santa Sede di uno Stato sovrano non si trovano che in un rapporto di mezzo a fine. Il riacquisto di una sovranità territoriale non fu evidentemente per la Santa Sede scopo a sè stesso; non fu che un mezzo affinchè la S. Sede potesse esercitare con piena sicurezza di assoluta ed evidente indipendenza la sua altissima missione spirituale nel mondo. E poichè l'esercizo di questa portava con sè per la Santa Sede l'assunzione della qualità di soggetto del diritto internazionale, gli accordi Lateranensi diretti ad assicurare sempre più e a meglio agevolare l'esercizio di tale elevatissima missione, non possono aver fatto venir meno quella qualità che già apparteneva al Sommo Pontefice como Capo Supremo della Chiesa Cattolica, sulla base di rapporti diplomatici con Potenze straniere, le quali *non* sono state parti contraenti negli accordi dell' 11 Febbraio 1929.

Da questi accordi, d'altro canto, emerge che l'Italia considera la Santa Sede (non solamente la Città del Vaticano) come un soggetto del diritto internazionale. Tale è il significato segnatamente dell' Art. 2 del Trattato

Може се тврдити да је, на основу ове одредбе, ова територија сматрана неутрализованом. Наравно, ова одредба не подразумева *директну* обавезу осим у односима између Свете столице и Италије, јер, што се тиче Уговора закљученог у вези с тим, ниједна друга држава није учествовала нити је позвана да постане страна уговорница.

А пошто се обавеза гаранције, без обзира на изричити споразум, не претпоставља, Италија би овом наведеном одредбом, ако би се она једноставно дословно тумачила, била дужна само поштовати, а не и гарантовати неутралност државе Града Ватикана у случају евентуалних акција трећих држава, с тим што задатак гарантовања неутралности ове територије постоји за Италију због самог стицаја околности. Ово стога што не би било физички могуће за треће државе да наруше ову неутралност, а да истовремено (макар само и ваздушним путем) не наруше и територијални суверенитет Италије.

С друге стране, признање, макар и индиректно, ватиканске неутрализације, и самим тим постојања Града Ватикана као суверене државе, постојаће код сила које ће, након ступања на снагу Латеранских споразума и након што су о њима званично обавештене, наставити или успоставити дипломатске односе са Светом столицом, користећи структуру која произилази из ових споразума у вези са правним статусом Свете столице у међународним односима.

Након овога што је до сада изложено о Латеранским споразумима од 11. фебруара 1929. године, може се, с обзиром на тематику субјеката међународног права, несумњиво потврдити да се то својство тренутно може приписати Граду Ватикану, будући да испуњава све услове да буде сматран потпуно сувереном државом коју велики број сила директно или индиректно признаје. Али ово признање ће можда резултирати тиме да се папа више неће сматрати субјектом међународног права, пошто сада то својство припада држави чији је он политички шеф, те је последично (као и сваки шеф државе у погледу своје државе) он само орган, иако врховни орган? Било би веома погрешно веровати у то.

У Латеранским споразумима одредбе везане за установљење Свете столице као једне суверене државе налазе се само као средство које служи остварењу одређеног циља. Повраћај територијалног суверенитета за Свету столицу очигледно није био циљ сам по себи, већ само средство путем кога би Света столица са пуном сигурношћу у своју апсолутну и очигледну независност могла вршити своју узвишену духовну мисију у свету. А будући да је ово Светој столици са собом доносило претпоставку постојања својства субјекта међународног права, Латерански споразуми, усмерени на осигуравање

dove è detto: "L' Italia riconosce la sovranità della Santa Sede nel campo internazionale come attributo inerente alla sua natura …"; altretranto può dirsi per l' Art. 12 dove si dichiara che: "L'Italia riconosce alla Santa Sede il diritto attivo e passivo di legazione secondo le regole generali del diritto internazionale"[19] ecc.ecc

Si aggiunga che gli agenti diplomatici o della Santa Sede o presso questa accreditati dai vari Stati, pure potendo d'ora innanzi essere incaricati di trattare qualche affare concernente l'interesse dello Stato "Città del Vaticano" avranno pur sempre per principale loro compito quello di occuparsi di questioni riguardanti rapporti fra Chiesa e Stato, aventi quindi attinenza con la missione spirituale del Sommo Pontefice.

Si può dunque concludere che se lo Stato della Città del Vaticano, come Stato venuto a far parte della communità giuridica internazionale, è entrato nel novero dei soggetti del diritto internazionale, la qualità di soggetto di tale diritto continua come prima ad appartenere al Sommo Pontefice sulla base delle relazioni diplomatiche che, a titolo di Capo Supremo della Chiesa Cattolica,[20] Egli mantiene con maggior numero degli Stati civili del mondo.

Paper received: 27.5.2020.
Accepted for publication: 11.7.2020.

19 Un tale riconoscimento esplicito sarebbe riuscito del tutto superfluo (a prescindere da quanto riguarda il regolamento delle prerogative spettanti in territorio italiano agli agenti diplomatici della Santa Sede o presso questa accreditati) se riguardasse soltanto lo "Stato Città del Vaticano", poichè ad uno Stato riconosciuto fornito di piena sovranità appartiene *de plano* il diritto di legazione attivo e passivo.

20 E' a questo titolo che l' Art. 8 del Trattato riproducendo sostanzialmente le dispozicioni degli Art. 1 e 2 della legge delle guarantigie, mentre dichiara inviolabile la sacra persona del Sommo Pontefice, contiene una clausola per l'adozione di sanzioni del tutto uguali e quele stabilite per gli atti commessi contro la persona del Re, affinche siano in vigore norme piu severe ed efficaci di quelle stabilite generalmente per gli atti commessi contro i Capi di Stati stranieri.

већег и бољег олакшавања спровођења ове најузвишеније мисије, нису могли умањити ову способност која је већ припадала папи као врховном поглавару Католичке цркве на основу дипломатских односа са страним државама, које *нису* биле уговорне стране у споразумима од 11. фебруара 1929.

С друге стране, из ових споразума произилази да Италија сматра Свету столицу (не само Град Ватикан) субјектом међународног права. Такво је посебно значење члана 2. Уговора где се наводи да „Италија признаје суверенитет Свете столице на међународном плану као својство инхерентно њеној природи...", а исто се може рећи и за члан 12. у коме се наводи да „Италија признаје Светој столици активно и пасивно право посланства у складу са општим правилима међународног права",[22] итд.

Додаје се и да ће дипломатски представници Свете столице или дипломатски представници страних држава који су акредитовани при Светој столици, иако од сада задужени за бављење неким питањима од интереса за ватиканску државу, имати за свој кључни задатак стално бављење питањима односа цркве и државе, питањима која су, дакле, повезана са духовном мисијом папе.

Може се, стога, закључити да ако је држава Град Ватикан као држава постала део међународне заједнице и ушла у ред међународноправних субјеката, својство субјекта тог права наставља да припада, као и раније, папи, на основу дипломатских односа које, као врховни поглавар Католичке цркве,[23] одржава са великим бројем секуларних држава у свету.

Рад приспео: 27.5.2020.

Прихваћен за објављивање: 11.7.2020.

22 Једно такво експлицитно признање би било потпуно сувишно (без обзира на регулисање привилегија које на италијанској територији припадају дипломатама Свете столице или дипломатама које су при њој акредитовани) да се односило само на државу Град Ватикан, јер једној држави која је снабдевена пуним суверенитетом *de iure* припада право посланства активно и пасивно.

23 Из тог разлога, члан 8. Споразума у суштини понавља одредбе чланова 1. и 2. Закона о гаранцијама, и проглашавајући неповредивом свету папину личност, садржи одредбу о усвајању санкција по свему идентичну оној која је установљена за учињене акте против личности краља, тако да су на снази одредбе строже и учинковитије од оних уобичајено установљених за акте учињене против шефова страних држава.